

نسرین بختیاری
گروه فرهنگ هنر

کافی است این روزها سری به فروشگاه‌های اسباب‌بازی فروشی در خیابان جمهوری، میرزای شیرازی و... بنزید تا به چشم خود ببینید که در میان هزاران انتخاب عروسک و آدمک برای کودکان و حتی آدمک‌های کلکسیونی برای نوجوان، نمی‌توان یک نمونه شخصیت ایرانی ببینید. عروسک‌ها و آدمک‌ها از ابزارهای استراتژیک برای هویت‌سازی است و در درازنای تاریخ همواره مورد توجه اقوام ایرانی قرار داشته؛ کافی است فقط به نام‌های برخی از عروسک‌های بومی ایران مثل بی‌بی کک زرتشتیان، دوتوک خراسان، دهلولک هرمگان، لیلی بابازک کهگیلویه و بویراحمد، قورچوق ترکمن، لال، پیپک عشایر لر، بوکه باران کردستان، مینابازی فارس، تکم اردبیل، عاروسو کرمان، تادونه مارزندران، عاروسک جلی یزد و... که همگی ثبت ملی هم شده‌اند و شخصیت‌های جذاب انیمیشن‌های ایرانی پر فروش مثل «پچه زرتک»، «پسر دلفینی»، «لوپتو» و... نگاهی بیندازید تا ببینید چگونه فرهنگ و هویت اقوام ایرانی در قالب این عروسک‌ها از نسلی به نسل دیگر منتقل شده، اما حالا در وضعیتی قرار گرفته‌ام که چنین فضای فرهنگ‌ساز و هویت‌سازی را به دست جریانات رقیب تمدنی و فرهنگی ایرانی سپرده‌ام و امروز فروشگاه‌ها مملو از عروسک‌های کاپیتان آمریکایی، باربی، شخصیت‌های مارول و... است و ما عملاً یک شخصیت ایرانی در قالب عروسک برای معرفی نداریم. در جایی این موضوع مشکوک به نظر می‌رسد که ادبیات غنی ایرانی مملو از شخصیت‌های اساطیری است که می‌توانند همین امروز هم در قالب یک عروسک یا آدمک در داستان کودک ایرانی باشند، مثلاً چرا عروسک رستم تاکنون ساخته نشده یا چرا ته‌مینه و گردآفرید هیچ‌گاه در قالب یک عروسک بازاریابی نشده‌اند، آن هم در روزگاری که کودکان و نوجوان بیشترین مصرف اسباب‌بازی در کشور دارند و حتی قاچاق عروسک بازار پررونقی از صنعت پوشاک پیدا کرده است.

رابطه تولید اسباب‌بازی با صنایع هنری

به طور کلی بازار اسباب‌بازی و صنایع فرهنگی امروز رابطه معناداری با دیگر صنایع فرهنگی و هنری دارد. به‌طور مثال شخصیت‌هایی که در قالب فیلم و انیمیشن به کودکان و نوجوانان معرفی می‌شوند، در کنار آثار سینمایی و تلویزیونی صنایع وابسته مانند عروسک‌سازی، آدمک‌سازی کلکسیونی، بازی‌های رایانه‌ای و نوشت‌افزار شکل می‌گیرند و نوعی پیوست فرهنگی ایجاد می‌کنند. یعنی جریانی برای تولید لوازم جانبی فرهنگی کنار انیمیشن رقم زده می‌شود و نوعی بازار سوده فرهنگی و اقتصادی به وجود می‌آورد. متأسفانه آنچه در بازار اسباب‌بازی تولید داخل کشور دیده می‌شود، هیچ نام و نشانی از چنین رویکردهایی ندارد. در نبود چنین استراتژی‌ای با وجود نهاد‌های متعدد فرهنگی آنچه در فضای اسباب‌بازی‌ها مشاهده می‌شود، محصولات فرهنگی است که هیچ‌کدام از مؤلفه‌های ایرانی که بتوانیم هویت و پیشینه فرهنگی‌مان را در آن ردیابی کنیم، ندارند. برعکس عروسک‌های اسفنجی پونی، مجموعه عروسک‌های «داستان اسباب‌بازی»، «بتمن»، «پخ‌زده»، «دختر کفشدوزکی»، «مینون‌ها» و... که هیچ‌گونه تجانس و سختی با فرهنگ ما ندارند، در بازار کشور خودنمایی می‌کنند.

نقش مغفول مانده اسباب‌بازی‌ها برای اشاعه فرهنگ

اسباب‌بازی‌ها، به‌ویژه عروسک‌ها نقش مهمی در ایجاد تفکر خلاقانه، توانایی حل مسئله و رشد همدلی در کودکان و همسان‌کردن‌شان با فرهنگ دارند. وقتی یک کودک عروسکی را با خود هم‌داستان می‌کند، در بازی‌های تخیلی‌اش به سرزمین آن عروسک می‌رود و داستان را بر همان فضا تجربه می‌کند، حال در نظر بگیرد وقتی عروسک رستم و سهراب برای این موضوع وجود ندارد، کودک سرزمین ایران با عروسک گاوچران اندی داستان اسباب‌بازی باسیندلر در بازی‌های خیالی‌اش به کجا خواهد رفت؟ از همین روست که در بی‌توجهی و ترک‌فعل‌های نهاد‌های فرهنگی نسبت به تولید اسباب‌بازی در آذرماه ۱۳۹۲ رهبر معظم انقلاب هم از روند حاکم بر این صنعت انتقاد کردند، اما هنوز هم شاهد هستیم با گذشت یک دهه از این انتقاد جدی وضعیت تولید اسباب‌بازی هنوز با کمبودهای بسیاری روبه‌روست.

بی‌توجهی به بازار ۳۵۰ میلیون دلاری اسباب‌بازی

صنعت تولید اسباب‌بازی در ایران به اندازه‌ای ناچیز و محدود است که به تعداد انگشت شماری از تولیدکنندگان محدود می‌شود و مجموع تولیدات

محمد میرکیانی و علی خدایی از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به‌عنوان نامزدهای دریافت جایزه آسترید لیندگرن در سال ۲۳۵ معرفی شدند. امسال ۲۶۵ کاندیدا از ۷۲ کشور جهان برای دریافت این جایزه معرفی شدند که ۸۱ کاندیدای جدید میان آنها وجود دارد؛ دو کاندیدای کانون پرورش فکری نیز مورد تأیید مسابقه قرار گرفتند. این فهرست شامل نویسندگان، تصویرگران، قصه‌گویان و مروجان کتاب‌خوانی است. محمد

معرفی نامزدهای کانون برای جایزه آسترید لیندگرن

داخلی اسباب‌بازی در بهترین وضعیت، کمتر از ۱۰ درصد حجم بازار داخلی را به خود اختصاص می‌دهد. این در حالی است که آمراه‌های رسمی کشور نشان می‌دهد صنعت اسباب‌بازی در ایران سالانه بین ۳۰ تا ۲۵۰ میلیون دلار (تقریباً معادل ۵۰ هزار میلیارد تومان) گردش مالی دارد که تعریف اسباب‌بازی در پژوهش‌های داخلی هم نشان می‌دهد این ارقام شامل ویدئوگیم‌ها و بوردگیم هانمی‌شود؛ وگرنه این اعداد بسیار بیشتر از ارقام ذکرشده است. این در حالی است که اگر شکل مصرف و استفاده از محصولات فرهنگی و اسباب‌بازی خارجی در میان کودکان بیش از این ادامه و رواج پیدا کند، به‌تدریج در بزرگسالی موجب استحاله فرهنگی این نسل خواهد شد، یعنی تغییر در ماهیت درونی کودکان امروز، باعث تغییر هویت آنها در آینده می‌شود و این افراد دچار ازخودبیگانگی می‌شوند. به عبارتی، به‌دلیل این‌که برای کودکان عناصر تمدنی و نمادهای فرهنگی کشور خودشان ناشناخته مانده یا متولیان هیچ تلاشی برای معرفی این عناصر به او نکرده‌اند، در کشورهای دیگر دنبال مؤلفه‌ها و نمادهای فرهنگی می‌گردند. این همان تأثیرگذاری نرم استفاده از محصولات فرهنگی خارجی و اسباب‌بازی است که کشورهای تولیدکننده قصد دارند مصرف‌کننده را در جهت اهداف‌شان با خود همسو کنند که ما‌زان آن غافلیم.

برای دکمه دارا و سارا، کت می‌دوزند

متأسفانه از آنجایی که بازار از اسباب‌بازی خارجی اشباع شده، تولید و عرضه محصولات و اسباب‌بازی‌های ایرانی سلب شده است. از طرف دیگر روند تولید اسباب‌بازی در ایران در طول ۳۰ سال گذشته همواره با سعی و خطا همراه بوده است. نمونه بارزان عروسک‌های دارا و ساری ایرانی بودند که ۲۳ سال پیش به‌عنوان جاگزینی برای عروسک خارجی باربی معرفی شدند و با وجود این‌که ۱۰۰ هزار عروسک از آن در اولین دور تولید در هنگ‌کنگ ساخته شد، اما به شکست انجامید و حالا جالب است که بخش فرهنگی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان با اعمال تغییراتی از احیای این عروسک خبر داده و حتی از آن رونمایی کرده است. در حالی این موضوع از سوی کانون پرورش فکری رقم خورده که این نهاد فرهنگی یکی از نهادهایی است که باید در این زمینه ایده‌پردازی کند و سال‌هاست از مسئولیت اصلی خود فاصله گرفته است. احیای یک عروسک شکست‌خورده مثل دارا و سارا امروز توجهی ندارد، آن‌هم در زمانی که هنوز برای این عروسک فرهنگ‌سازی نشده است. بگذارید پیش‌بینی کنیم که این پروژه هم به شکست می‌انجامد، چون معمولاً انیمیشن یا فیلم زنده ساخته می‌شود و بعد از استقبال مخاطبان، شرکت

مکتب

نهاد‌های فرهنگی بی‌توجه به تأکیدات رهبری

رهبر انقلاب در آذرماه ۱۳۹۲ «اشاره‌ای به موضوع عروسک‌های سارا و دارا داشتند؛ «دوستان ما آمدند در یکی از دستگاه‌های فعال و مسئول، عروسک‌های خوبی تولید کردند؛ اول هم حساسیت طرف مقابل، یعنی مخالفان و خارجی‌ها را برانگیخت که اینها آمدند در مقابل باربی و مانند اینها، این [عروسک‌ها] را درست کردند، ولی نگرفت، من به اینها گفتم که اشکال کار شما این است که شما اینها را به فلان نام، یک پسر را، یک دختری را آوردید در بازار، این عروسک شما رایجه ما صلا نمی‌شناسد. ببینید، پیوست فرهنگی که می‌گوییم اینهاست - خب، یک عروسک است فقط، در حالی‌که مرد عنکبوتی را بچه ما می‌شناسد، بتمن رایجه ما می‌شناسد. ۱۰، ۲۰ فیلم درست کرده‌اند. این فیلم را آنجا دیده، بعد که می‌بیند همان عروسکی که در فیلم داشت کار می‌کرد، در مغازه هست، به پدر و مادرش می‌گوید این را برای من بخرید؛ عروسک را می‌شناسد؛ این پیوست فرهنگی [است]. شما بایستی این عروسک را که ساختید، در کنار ساخت عروسک، ۱۰، ۲۰ فیلم کودک درست می‌کردید برای این‌که این عروسک معرفی بشود پیش بچه‌ها، بعد که معرفی شد، آن وقت خودشان می‌خرند، اولی [وقتی معرفی نشد، بازار ندارد و ورشکست می‌شود؛ و ورشکست شد.»

البته همچنان مسئولان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بدون توجه به این موضوع دوباره قصد دارند چنین عروسک‌هایی را وارد بازار کنند.

میرکیانی، نویسنده، نمایشنامه‌نویس و فیلمنامه‌نویس ادبیات کودک و نوجوان در ایران از جمله نویسندگانی بوده که بیش از ۴۰ سال است برای گروه‌های سنی خردسال، کودک و نوجوان می‌نویسد. او نگاه ویژه‌ای به ادبیات کهن و عامیانه دارد و تلاش می‌کند به مفهوم زندگی بپردازد و درک کودکان و نوجوانان از ناگفته‌ها را ارتقا بخشد. همچنین علی خدایی، تصویرگر و نویسنده در زمینه تصویرگری فعالیت دارد و برای انتشارش جوایز

تولیدکننده آن محصول به‌صرفات تولید محصولات فرهنگی جانبی آن از جمله اسباب‌بازی و عروسک می‌افتد؛ یعنی دارا و سارا پیشینه داستانی خاصی ندارند که بخوانند مخاطبان را با خود همراه کنند. بنابراین، احیای یک طرح شکست‌خورده چیزی جز هزینه‌بر ضرر مالی دربی نخواهد داشت و این کار کوبیدن به در بسته است. این در حالی است که با تماس‌های متعدد با مسئولان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان هیچ‌یک از آنها حاضر نشدند درباره احیای دوباره چنین طرح شکست‌خورده‌ای، پاسخگو باشند.

فاجعه پشت فاجعه سیاست‌گذاری برای اسباب‌بازی ایرانی

درست است که کانون پرورش فکری، نتوانسته با عروسک‌های دارا و سارا موفق عمل کند، اما سؤال اینجاست این نهاد که در طول سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری خوبی در زمینه انیمیشن انجام داده چرا به تولید اسباب‌بازی شخصیت‌محبوب «پچه زرتک» که امروز در میان کودکان شناخته شده است، اقدام نمی‌کند. این در حالی است که پیش‌تر اعلام شده بود همزمان با اکران این فیلم عروسک‌های آن هم وارد بازار می‌شود و با گذشت یک سال از اکران این انیمیشن هنوز عروسک‌هایش وارد بازار نشده است. البته این کم‌توجهی‌ها فقط شامل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان نمی‌شود و حتی نهادهی مثل حوزه هنری با وجود داشتن رسالت ترویج فرهنگ ایرانی-اسلامی هم در این زمینه دچار ترک فعل است. مثلاً با وجود این‌که حوزه هنری انیمیشن «لوپتو» را با محوریت موضوعی حمایت از تولید داخلی ساخت و قرار بود عروسک‌ها و اسباب‌بازی‌های آن هم وارد بازار شود پس از گذشته یک‌سال از اکران این انیمیشن هنوز از این اسباب‌بازی‌ها خبری نیست.

حالا اگر وضعیت را در بخش خصوصی بررسی کنیم یا فاجعه‌ای به‌مراتب بدتر روبه‌رو می‌شوم. مثلاً یکی دیگر از انیمیشن‌های با کیفیتی که در طول سال‌های اخیر تولید و با استقبال خوبی روبه‌رو شد، «پسر دلفینی» است که عروسک‌ها و محصولات فرهنگی جانبی آن به کشور چین سفارش داده شده و قرار بود به تولید انبوه در بازار برسد، اما وقتی همزمان با اکران فیلم وقتی قرار شد این اسباب‌بازی‌ها وارد بازار شود، عروسک‌ها در گمرک توقیف شد و عملاً مدت‌ها طول کشید تا روند ترخیص آن انجام و امروز تهیه‌کننده این انیمیشن به جام‌جم می‌گوید که این عروسک‌ها را نگه داشته‌اند تا همزمان با اکران قسمت دوم پسر دلفینی آنها را وارد بازار کنند. حالا اگر در نظر بگیریم که تولید هر انیمیشن چیزی حدود سه سال طول بکشد چه سرمایه‌کلانی از بخش خصوصی در انبار‌ها می‌خوابد.

فراز و نشیب تولید اسباب‌بازی وطنی

مشکلات صنعت اسباب‌بازی در چند شاخه اصلی از قبیل زیرساخت‌های فرهنگی، قانونی، تولیدی و تجاری طبقه‌بندی می‌شود. در شاخه فرهنگی بخشی از مشکلات مربوط به خانواده و بخشی هم معطوف به ضعف نهادهای متولی اسباب‌بازی می‌شود. به‌عنوان مثال، بسیاری از خانواده‌ها به تأثیر زیاد اسباب‌بازی بر تربیت فرزندشان آگاه نیستند و صرفاً به نظر می‌رسد درخواست خرید فرزند کافی است و جنبه‌های مختلف استفاده از اسباب‌بازی را در نظر نمی‌گیرند. همچنین نهاد‌های فرهنگ‌سازی مثل وزارت ارشاد و آموزش پرورش در طول این سال‌ها کار سازنده‌ای که به چشم بیاید، انجام نداده‌اند و به این موضوع که اسباب‌بازی و محصولات فرهنگی جانبی ایرانی می‌تواند یک پیوست فرهنگی شاخص برای معرفی نمادهای کشورمان به دیگر کشورها باشد و به علاوه از این راه به درآمد اقتصادی بهتری برسی، بی‌توجه بوده‌اند.

عروسک ایرانی در دست تولیدکنندگان چین

حدود یک‌سال پیش در روزنامه جام‌جم با تولیدکنندگان انیمیشن‌های پسر دلفینی و لوپتو درباره تولید اسباب‌بازی ایرانی و محصولات فرهنگی جانبی از این انیمیشن‌ها و بازار درآمدزا و پرسود آن صحبت کردیم. اما درای این بازار تلاطم‌هایی دارد که هنوز به ساحل آن نرسیده و در همچنان پرآشینه مشکلات تولید عروسک ایرانی پلاستیکی و مسائل ترخیص کالای ایرانی در گمرک می‌چرخد. در واقع، طراحی بیشتر عروسک‌های ایرانی در کشورمان

متعددی دریافت کرده، از جمله کتاب «تولک‌لکی یا دارکوب؟» که برگزیده IBBY کتاب برای کودکان با نیازهای ویژه شده است. وی از سرآمدان خلق کتاب‌های بدون برای کودکان است. جایزه جهانی آسترید لیندگرن، به‌ارزش پنج میلیون کرون سوئد، به‌عنوان بزرگ‌ترین و گران‌ترین جایزه ادبیات کودکان و نوجوانان و دومین جایزه بزرگ ادبیات کودک و نوجوان پس از جایزه هانس کریستین آندرسن در جهان مطرح است.

علی خدایی

محمد میرکیانی

فقدان عروسک‌های ایران

با وجود نهادهای فرهنگی متعدد، عوامل نفوذی از شکل‌گیری صنعت عروسک

صورت می‌گیرد، اما

تولیدشان در کشور

چین انجام می‌شود،

حتی عروسک‌های تولیدی

با کیفیت پسر دلفینی نیز شامل

این قاعده می‌شوند. البته مشکلات

تولید عروسک ایرانی را محمدامین

همدانی، تهیه‌کننده انیمیشن پسر

دلفینی بهتر می‌تواند بیان کند. این فیلمساز

در این رابطه به جام‌جم گفت: «ما برای تولید

عروسک با کیفیت خوب و جنس پلاستیکی (PVC)

همچنان به قالب‌های چینی احتیاج داریم. دلیل

توسعه نیافتن صنعت قالب در ایران این است که قالب

معمولاً از صنعت و بازار می‌آید؛ یعنی سرمایه‌گذار چینی

هنگام سرمایه‌گذاری، در کنار خود یک بازار دو میلیاردی دارد

و به خاطر همین بازار، صنعتش را گسترش داده است که برای آن

باید به بازارهای بیرون مراجعه کند که همین موضوع موجب صادرات

کالایش شده و از طرف دیگر برای ما نیز خیلی ارزان‌تر تمام می‌شود. اگر

بخواهیم در ایران صنعت قالب را توسعه دهیم، ظرفیت بازار ایران خیلی

کوچک است و صنعت کشورمان برای بازارهای خیلی بزرگ و تیراز‌های زیاد

تعریف ندارد. به همین دلیل است که قالب‌سازی در چین توسعه یافته؛

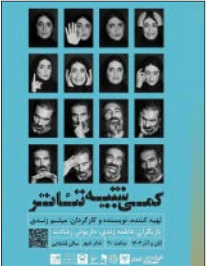
آثار بزرگان موسیقی دوباره اجرا می‌شود

«ریستال بیانوی ایرانی» با نوازندگی محمدرضا امیرقاسمی، آهنگساز و نوازنده بیانو با اجرای آثاری از استادان جواد معروفی، همایون خرم، مشیر همایون شهردار، اردشیر روحانی، محمودخان مفخم الممالک و همچنین قطعاتی از ساخته‌های محمدرضا امیرقاسمی اجرا می‌شود. این ریستال نگاهی به چند دوره مکتب بیانوی ایرانی دارد و آثاری از دوره قاجار تا کنون در آن اجرا می‌شود. قطعات این کنسرت بنابه شرایط محل برگزاری از بین آثاری انتخاب شده که قابلیت اجرایی روی بیانوی کوک بین‌المللی را داشته باشند. محمدرضا امیرقاسمی آهنگساز و نوازنده بیانو، هنرآموخته نزد سپیده انکشافی، اردشیر روحانی، فرهاد فخرالدینی، وارطان ساهاکیان، و دکتر امیراشرف آریان‌پور است. وی دارای کارشناسی ارشد آهنگسازی و کارشناسی نوازندگی پیانو است. ازجمله آثار او می‌توان به مینیاتوره‌ای بیانویی (۸۸ قطعه)، مجموعه‌های نقشی از زندگی و بیگانه‌نواز و فرداهای روشن و قاب‌های خالی، سیاوش فرزند پارس، بازنویسی آثار مشیرهمایون شهردار و مفخم الممالک و مجموعه قطعات رؤیای زمستان و... اشاره کرد. این مراسم جمعه یازدهم آبان‌ماه ساعت ۱۶:۳۰ دقیقه در موزه موسیقی برگزار می‌شود.

اجرای یک نمایش تعاملی در سالن قشقایی

نمایش «کمی شبیه تئاتر» به تهیه‌کنندگی، نویسندگی و کارگردانی میثم زندی و بازی فاطمه زندی و داریوش رشادت از ۱۸ آبان اجرایش هر شب ساعت ۲۰ در سالن قشقایی مجموعه تئاتر شهر آغاز می‌شود.

در خلاصه این نمایش آمده است: «دختر: تو اجرای این نمایش، تلفن همراه خودتو خاموش نکنید و فقط سایلنت کنید. شما می‌تونید بدون اینکه همراهان و تماشاگران دیگه رو آذیت کنید به پیام‌ها تون جواب بدین. / پسر: اگه خورند و نوشیدنی هم به همراه دارید می‌تونید استفاده کنید، مشکلی نیست به ما هم تعارف کنید، به شخصه توی اجرا، همیشه گرمسره. / دختر: در طول نمایش، اگه خواستید برای کار ضروری از سالن خارج بشید، هیچ ایرادی نداره. البته برگشتن شما به سالن هم هیچ ایرادی نداره، فقط یادتون باشه باعث ناراحتی مخاطبانتون نبین. / پسر: مشارکت و تعامل شما در اجرای این نمایش خیلی اهمیت داره. / دختر: برخی از اپیزودها با همراهی و بازی شما تماشاگرای عزیز اجرا میشه. امیدواریم با کمک همدیگه اجرای خوبی داشته باشیم». به‌دلیل تعاملی بودن این نمایش، ممکن است ۱۵ دقیقه در مدت زمان اجرا، نوسان وجود داشته باشد.

تجلیل از خدمات فرهنگی و هنری فرهاد فخرالدینی

حسین عزیززاده در مراسم رونمایی از اپلیکیشن «لیمبا» در حوزه آموزش موسیقی با تأکید بر ارتباط استاد و شاگرد، گفت: «عشقی که بین من و استاد فخرالدینی وجود دارد، هرگز نمی‌توانست در اپلیکیشن شکل بگیرد و امیدوارم روند آموزش موسیقی همچنان به‌گونه‌ای پیش برود که ضمن استفاده از تکنولوژی روز، آن فضای ورودی استاد و شاگردی هم حفظ شود.» در این مراسم که در فرهنگسرای نیاوران برگزار شد، همچنین از استاد فرهاد فخرالدینی، نوازنده و آهنگساز شناخته‌شده، به‌عنوان یکی از استادان مهم موسیقی ایران، تقدردانی شد. فخرالدینی در این مراسم گفت: «از اتفاقی که امشب شاهد آن بودم بسیار خوشحالم و بیشتر فرسند هستم که سال‌ها زحمات من و سایر اهالی موسیقی بیوهوده نبوده است.»

